

tijd vol kom-
de druk dezer
leeren moge
De weduwe
e zij lijdt. Zij
kan, en toont
dienst te be-

dvool meel in
vergetelijk en
n zij in diepe
; steeds nabij
dag tot dag
bijzonder er-
zegenend en
volle tijd voor
erlijke vrucht

J. P. T.

EVEN

euwe reeks) III.

aanhalen uit
„vergelijking”
met de ware

artikel aange-
kort is saam-
daar de ge-
ken kerk „de
is verbasterd,
is ternederge-
po's vertaling)
kerk volgt”.

ik is de leer
welke den ge-
eid alleen op
anneer ge die
r kunnen be-
at onder het
oor kerk daar

„toepassing”,
opmerkte. De
geen gevaar,
verderfelijke
a, van de kerk
vorden”. M. a.
dat, zonder
ersalis” in be-
oord zuiver
mogelijkheden
geen andere
pluraliteit
ns de room-
ders nog niets,
eigen protes-
want dan is
noeft men dus
pluraliteit, en
uriformiteit te
van een eigen
daad niet af-
ler plurali-
nstituut komt,
stituut nr. 2,
ische instituut
gt Calvijn. Al
wat geloovigen
hoeten gehaald
van die daad
pluriformi-
hebben in de
„forma” van
openbaart zich
ma, en elders
ons nu zingen.
geen „forma”,
uitkomt. Cal-
vijn op andere
ik weet echter
„hoeveel ge-
an bij menige
dan bij vele
die het evan-
d ik niet inzie,
nier de pluri-
men de room-
en dan echter
zijn te kunnen

geloovigen er
is vaker — is
volgens Calvijn
het over den
er den pluri-
mij de zigs-
er Israël. Hij
geleden deed,
op den tijd,
wereld baan
niet geweest
id? Maar het
erp uit. Daar-

om „ontkent” Paulus, „dat die Joden, de vijan-
den der waarheid, de kerk zijn, ook al ontbrak
hun niets, dat overigens kon verlangd worden
tot de uiterlijke gestalte der kerk, en hij ontkent
dat daarom, omdat ze Christus niet omhelsden”.

4. Voorts: „ketteren en scheurmakers worden zij
genoemd” (haeretici et schismatici) die door het
maken van tweedracht de gemeenschap der kerk
verbreken” (§5). Vandaar, dat Augustinus scheur-
makers diegenen noemt, die „soms ook bij gelijk-
heid van geloof, den band der gemeenschap ver-
scheuren” (I. I.).

5. Heeft een instituut getoond, de zuivere be-
lijdenis (professie) niet te kunnen verdragen, en
komt er zoo door zijn schuld een instituut van
trouw professie doende tegenover het eerste
staan, dan moet dat eerste, uildrijvende, niet
zich hooghartig als „ware” kerk handhaven, het-
zij tegenover, hetzij naast die andere; men moet
„eerst naar de zaak” (de „causa”; hoe het op
het MOMENT DER SCHEIDING stond) „onder-
zoek doen”, voordat in een of andere richting
over wellicht of onwellicht geconcludeerd
wordt. Dat is toch heel wat anders, dan wat
tegenwoordig beweerd wordt. Tegenwoordig con-
strueert men vaak met prof. Hepp het zóó: overal,
waar de hoofdwaarheden der Schrift gepredikt
en de sacramenten worden uitgereikt, is een ware
kerk, al staat ze ook op een en dezelfde plaats
tegen de andere over. Deze laatste meening neemt
om zoo te zeggen, met den thermometer der
„geestelijke” diagnose de temperatuur op van het
gevestigd instituut, dat ik eens even bij een per-
soon vergelijk: hoe gaat het met den patiënt:
koorts, een klein beetje koorts, erge koorts,
sterfgevaar? nog veel geloovigen, en veel goeie
dominees, minder? etc. Calvijn echter vraagt: laten
we eens kijken, hoe het — lang geleden — gegaan
is, toen ze uit elkaar geraakt zijn; die
thermometer kan voorloopig wel wegblijven.

6. Vanwege de ruimteverdeling bewaar ik een
ander punt, n.l. dat van de „sporen” der kerk,
der „kerken”, welke er bij Rome (de „pausge-
zinden”) zijn, tot de volgende week.

K. S.

De N. S. B.-leiders lasteren.

Enkele maanden geleden schreef ik hier over
een N. S. B. vergadering, waarin gesproken was
over het beweerde vrijmetselaarschap van den
heer Mussert. Het was daar ontkend. Tegelijk
echter, zoo schreef ik, was op die vergadering
iets beweerd, — volgens mij verstrekte verklaring
— dat slechts als groote laster te brandmerken
viel. Ik concludeerde: indien men zóó met de
waarheid omspringen durft, is van die zijde geen
bewering meer te gelooven.

Thans hebben de heeren den moed, in hun
krant te laten drukken, wat ze toen — volgens
dat bericht — reeds in hun vergadering beweerden.
Waarom gaat prof. Schilder de N. S. B. bestrij-
den? Paris vult bien une messe, en een hoog-
leeraarsstoel aan de Vrije Universiteit is wel een
anti-N. S. B.-campagne waard.

Dat deze vize laster toevalligerwijze nu net
precies in dit geval voor ingewijden al te dwaas
is, om op kenners van den toestand ook maar
eenigen indruk te maken, bewijst, dat de lieden
die zo iets schrijven durven, niets weten van
den toestand. En dat men aldus zijn „zaak” op
de been houden moet, toont de zwakte. Eerst
werd mijn critiek op de N. S. B. door erkende
figuren van gezag in haar midden (Utrechtsche
vergadering) een „uittnemende critiek op brochure
III genoemd”. Men zou er winst mee doen. Later
is geschreven: we komen er nog op terug. Ver-
volgens: 'tis allemaal fantasie en wetenschappe-
lijke nonsens (echter ontbraken de argumenten).
En nu gaan de heeren dommen en viezen laster
verspreiden.

En de vraag of zij zelf inderdaad een ethiek
hebben, die met de christelijke identiek is, ont-
loopen ze, door aldoor over anderen te praten.
En dan hoe? Lasterende.

K. S.

Barth ontslagen; een waarschuwing op tijd.

Wo hebben in ons land de N. S. B., die ons
verzekert, dat ze de groote „hervormings”-be-
ginselen, die in Duitschland en Italië de nieuwe
toestanden hebben gebracht, „in Nederlandschen
geest” zal willen toepassen.

Bij de beweging loopen ook heel wat jongelui
mee, die zich hebben laten vertellen, dat chris-
tendom en politiek met elkaar niets te maken
hebben. Ten deele hebben zij deze meening ont-
leend aan de beschouwingen van Karl Barth.

Het moge voor hen een waarschuwing ter
rechter tijd zijn, dat juist diezelfde Karl Barth
dezer dagen van zijn hoogleeraarsambt is ont-
heven omdat hij niet precies den eed van trouw
aan Hitler wilde afleggen, zóóals deze dit ver-
langde. Barth was desnoods bereid, het te doen,
mits onder toevoeging van enkele woorden: hij
wilde trouw zweren, zoover hij dat als
christen kon verantwoorden. Maar de
dictatuur kent geen „qualenus”, geen „inzoverre”,
wijl ze het hebben moét van de onderdrukking
der gewetens. Hitler en Goering en dergelijken
hebben zich nu eenmaal als dragers van den
„algemeenen wil” gepresenteerd, en leggen

zich nu op aan de massa. En nu Barth — die
overigens niets revolutionairs in den zin heeft,
en herhaaldelijk verklaard heeft niets tegen den
nationaal-socialistischen staat te zullen onderne-
men — niet een eed zweren kan, die hem dwingt
tot het uitspreken van een onwaarschijnlijkheid, nu
moet zijn „bijzondere wil” zich conformeren
aan den mythischen „algemeenen wil”, of anders
wordt ook hij aan het lot van vele joden prijs-
gegeven.

Voor de velen, die op zoo iets gewacht hebben,
al vrij lang, is dit bericht geen verrassing. Zij
weten al lang, dat in Duitschland een tyrannie
heerscht, die op haar laatste beenen vrees te
loopen en dus steeds ondragelijker wordt. Sprak
Charivarius eens — 't was in den oorlog — over
„den algemeenen held-plicht”, die was „ingesteld”,
in Duitschland „stelt men” den „algemeenen”
applaus-plicht in.

Maar de jongelui, die van Barth gehoord heb-
ben, dat godsdienst en politiek niets met elkaar
te maken hebben? En die daarom zich werpen
in de N. S. B.? Of dergelijke instellingen?

Zij zien hier, dat hun — te weinig begrepen —
profeet Barth aan den lijve gevoeld heeft, dat
volgens de dictatuur die den staat tot generaal-
verkrachter maakt, de politiek van dezen staat
wel degelijk met het christendom te maken heeft.
En dat hij het christendom, dat, GEVERGD tot
een uitspraak, bereid is tot zwijgen desnoods,
maar niet tot liegen, den mond snoert.

Reeds eerder spraken we uit, dat de persoon
Barth onzen eerbied heeft, hoezeer we ook zijn ge-
dachten afwijzen. Dat blijve ook nu. Zeker is,
dat indien Barth met zijn opvattingen inzake
christendom en politiek in conflict komen moet
met den dictator of liever met de klik, die hem
drijft, dit a fortiori het geval zal zijn wanneer
onverhoopt nationaal-socialistische geweldhebbers
met calvinisten te doen zouden krijgen.

Moge de roes nog tijdig gebroken worden bij
hen, die op deze dwaalwegen verzeild zijn, maar
voorts nog christenen zijn — van karakter. Er
is in de tragedie, waaraan Barth ten offer viel,
inzoverre iets goeds, dat ze de oogen opent.
Als men niet geweten had, dat Barth een groote
„gemeente” om zich heen verzameld had, men
had reeds eerder toegeslagen in dit land, dat
reeds zooveel mannen van wetenschap heeft af-
gedankt onder het huidige régime. Dat men het
desondanks nu eindelijk toch gewaagd heeft,
loont de consequentie van het „beginnel” en legt
meteen de scheuren in de nationaal-socialistische
behuizing bloot.

K. S.

LITERATUUR EN KUNST

De eerste officiële voorstellen van de Ned. Chr. Filmcentrale.

Een half jaar geleden ongeveer is tot stand ge-
komen een instelling, die voor den arbeid op
christelijk terrein in den ruimsten zin van groote
beteekenis kan worden, de Nederlandsche Christe-
lijke Filmcentrale. Een aantal Christelijke organi-
saties hebben zich verenigd in de dusgenaamde
stichting, die ten doel heeft, de film dienstbaar te
stellen aan den sozialen en cultureelen arbeid,
dien ze beoogen. Gaandeweg heeft het filmbeeld
in den christelijken kring ingang gevonden als een
dankbaar te aanvaarden hulpmiddel tot het door
veraanschouwelijking verduidelijken van allerlei
dingen, die bekendheid verdienen. Mits goed toe-
gepast en op de juiste wijze aangewend kan de
film voor den arbeid op het christelijk erf van uit-
nemende waarde zijn. Opname van verenigings-
leven (we denken hier aan de film der N. C. R. V.,
aan die van de stichtingen van barmhartigheid)
van actueel gebeuren in den christelijken kring,
enz., kunnen wezen en betekenis van zulk werk
en zulk gebeuren dichter brengen bij het christen-
volk in zijn breedere lagen en liefde en interesse
wekken voor wat te voren niet of nauwelijks ge-
kend werd. En ook de film van algemeen-cultu-
rele strekking kan goede diensten bewijzen.

Uitgaande van deze gedachte hebben de oprich-
ters van de Ned. Chr. Filmcentrale het initiatief
genomen tot een onderneming, die deze toepassing
van het bewegende beeld in de juiste banen zou
kunnen leiden. Want alleen in een organisatorisch
verband, dat steunt op een verstaan van de princi-
piële en ook de technische eischen, die aan de
film te stellen zijn, valt ten dezen iets te bereiken.
De centrale legt zich dus niet allereerst toe op het
geven van eigen voorstellingen, maar wil zijn, ge-
lijk de Secretaris het uitdrukte, het adres voor de
film, die op christelijk terrein kan worden ge-
bracht. Het eigen orgaan „Filmblad” en de tech-
nische dienst onder leiding van den heer J. C. Mol
kunnen daarbij te hulp geroepen worden.

Ten einde aan haar bestaan en arbeid meer be-
kendheid te geven organiseert de Centrale in de
voornaamste plaatsen van het land een reeks film-
avonden en de eerste van die propaganda-voor-

stellingen is verleden week voor genoodigden te
Amsterdam gegeven.

De Secretaris, de heer R. Hagoort, sprak een
inleidend woord over het ontstaan en het doel van
de Centrale en daarna werden enkele culturfilms
vertoond, door den heer Mol opgenomen en door
hem zelf toegelicht. „De Wonderen der Natuur”
ontvouwden zich voor de oogen van het aandacht-
tieve publiek. Wat er leeft in een waterdruppel,
wat er aan microscopisch klein bewegen is in
de natuur, de onvermoeide bezigheid van muggen
en vlinders, het ontluiten van bloemen en planten,
dat en nog veel meer, opgenomen met de uiterste
zorg en in mooi geësceneerde beelden verwerkt,
werd vertoond. Verder werd een afzonderlijke film
gegeven over de oesterleelt in Zeeland en, als
proeve van de z.g. trucfilm, een opname, die de
verrassende effecten van versneld en vermindert
tempo deed zien. De voortreffelijke technische ver-
zorging en het goed gecomponeerde scenario gaven
een indruk van wat deze „dienst” vermag en van
wat verwacht worden kan, als de heer Mol zich
aan de samenstelling van een verenigingsfilm
geven kan. Wanneer zich, met veler steun, ook fi-
nanciële steun, de Centrale verder zal kunnen
ontwikkelen, zal ze straks in het geheel van den
christelijken arbeid een belangrijke plaats kun-
nen vervullen.

Gaarne wenschen wij aan de oprichters en aan
al degenen, die zich aan deze nieuwe instelling
geven, zegen en voorspoed. Belangstellenden zij
mededeeld, dat het Secretariaat gevestigd is Ab-
stederdijk 204, Utrecht en dat het „Filmblad” uit-
gegeven wordt bij G. F. Callenbach te Nijkerk.

C. T.

III ZIELKUNDE III

Hernieuwd Apollinarisme?

VII.

Evenals de vorige week kunnen wij ook thans
weer beginnen met de weergave van een stuk uit
een brief.

Thans echter heeft onze brieven-schrijver op voor-
treffelijke manier onze opvatting zeer kort om-
schreven en samengevat. Wij zouden haast zeggen:
korter kan het niet.

De brieven-schrijver, een hooggeacht predikant-
lezer van ons blad, wiens naam onder de publi-
cisten niet onvermaard is, schreef ons d.d. 24
November het volgende:

„Van Apollinarisme heb ik U niet verdacht,
maar toch kon ik vanuit de Aristotelische con-
structie niet klaar komen met het hogere ken-
vermogen van Christus. Nu ik die geheel loslaat
en uitga van de door U aangegeven constructie:
natuur en persoon wordt Uw bedoeling mij
al meer duidelijk en bij ons en bij Christus. De
eenheid tusschen Anthropologie en Christologie
zie ik in 't kort dan zoo.

„In de Anthropologie ontstaat de mensche-
lijke natuur volledig (naar de oude opvatting:
lichaam, lager en hoger zieleleven) door traditie;
en onze persoonlijkheid door creatie; zoodat
U en traducianist en creatianist bent; en tevens
dychotomist en geen trichotomist. Daaruit volgt
tevens, dat volgens U de erfelijkheidsleer zich
over heel de menschelelijke natuur (lichaam, lager
en hoger zieleleven) uitstrekt.

„In de Christologie is de geheele mensche-
lijke natuur volledig (lichaam, lager en hoger
zieleleven) uit Maria; en zijn persoonlijkheid
een Goddelijke. Bij ons de persoonlijkheid door
creatie en bij Christus uit Zijn Godheid.

„Het vraagstuk interesseert mij al meer. Ook
omdat de mechanische verklaring der erfelijk-
heidsverschijnselen door de organische vervangen
wordt.”

* * *

Inderdaad, zoo is het. ¹⁾

De eenheid tusschen Anthropologie en Christo-
logie werd, naar wij meenen, bij de opvatting
lichaam-ziel als tweedheid (lichaam gegenereerd, ziel
geschapen) niet gevonden.

Immers, men blijft altijd staan voor deze vraag:
Indien het „ik”, de eigenlijke persoon van den
mensch, behoort tot de menschelelijke natuur, had
dan Christus wel een volledige menschelelijke na-
tuur, indien hij geen menschelelijk „ik” had?

Het is onmogelijk deze vraag zonder kunstgreep
toestemmend te beantwoorden.

Indien het waar is, dat de menschelelijke natuur
ook de persoon des menschen omsluit, dan had
Christus, die geen menschelelijke persoon had,
niet een volledige menschelelijke natuur.

Nu is het ons wel bekend dat men door allerlei
redeneeringen gepoogd heeft zich aan de klem
van die argumenten te onttrekken. Maar het slot
van deze redeneeringen was altijd, dat de persoon
eigenlijk niets was. Het kwam altijd hierop neer,

¹⁾ Behalve dan deze kleine opmerking, dat ik van „persoon”
zou willen spreken, waar mijn correspondent „persoonlijkheid”
zegt. Onder persoonlijkheid versta ik den geheelen samenhang.

dat men de persoon moest reduceeren tot iets onwezenlijks. Dat is ook wel te begrijpen. Immers, is de persoon (bij de opvatting lichaam-ziel) iets wezenlijks, dan ontbreekt er bij Christus iets wezenlijks aan de menselijke natuur.

Merkwaardig is nu echter, dat de Gereformeerde dogmatici in het hoofdstuk over Christus zich veel beslist uitspreken over het wezen van de persoon, dan in het hoofdstuk over den mensch. Vandaar dat Bavinck in den *Locus de Christo* kon zeggen: „Persoon is het subjeet van een redelijke natuur”. „Persoon is het in en voor zich zelf zijnde, dat de eigenaar, bezitter en heer is van de natuur.”

Hoe is het nu mogelijk te veronderstellen, dat iets, dat in en voor zich zelf is, en dat eigenaar, bezitter en heer is van iets anders, niet iets zou zijn, dat reëel en wezenlijk bestaat?

Maar het is wel opvallend, dat deze uitspraak van Bavinck niet voorkomt in het hoofdstuk over den mensch. Wij meenen echter dat het dringend noodzakelijk is de eenheid tusschen de leer omtrent den mensch en de leer omtrent Christus te handhaven.

Weliswaar heeft men van Gereformeerde zijde bij de Anthropologie als volgt betoogd: „Het is noodig, dat we datgene wat gezegd wordt omtrent Christus uitschakelen, want Christus was wel een mensch als wij, maar geen gewoon mensch. Hij was een buitengewoon mensch. Hij was zonder zonde, maar ook: Hij is anders geboren dan wij en bestaat als mensch op een andere wijze. Zijn menselijke natuur was met de goddelijke verbonden. Al wat van Hem als mensch geldt, geldt nog niet van ons”.

Ik aanvaard deze uitspraak niet, wanneer er de consequentie uit zou worden getrokken, dat wij nu in de Christologie een Anthropologie zouden moeten huldigen, die in de eigenlijke Anthropologie niet geldig is.

Altijd heeft de kerk geleerd: Christus had een volledige menselijke natuur. Het is nu merkwaardig dat men in de Anthropologie de stelling verdedigt vindt, dat men omtrent deze menselijke natuur van Christus toch eigenlijk zoo weinig weet. Het is typisch, dat men in de Anthropologie betoogt: Denk er om, Christus was geen gewoon mensch. Het is opvallend dat men op die plaats zegt: „Zelfs al zouden wij bij Christus een zekere driedeeleling moeten aannemen, dan zou dat nog niet inhouden, dat die driedeeleling ook op ons zou moeten worden toegepast”.

Maar in den *Locus de Christo* wordt stijf en strak volgehouden, dat Hij in alle dingen geweest is gelijk als wij, uitgenomen de zonde.

Daarin ligt een niet onbelangrijke en eveneens niet onbedenkelijke inconsequentie.

En deze inconsequentie wordt gemaakt omdat men nu eenmaal aan een schema: „lichaam-ziel” wil vasthouden; en omdat men de geheele menselijke natuur in deze tweedeling lichaam-ziel wil doen opgaan. Slechts met een exegese van de Schrift, die in strijd is met hetgeen onze Gereformeerde commentatoren als juiste exegese aangeven, is zulk een betoog te handhaven.

Waarom handhaaft men toch een Anthropologie, die slechts steun vindt in de Schrift, wanneer men die Schrift exegetiseert tegen de Gereformeerde exegese in? Het doet vreemd aan dat de Gereformeerde dogmatici stijf en strak beweert in den *Locus* over den mensch, dat de mensch bestaat uit ziel en lichaam, terwijl Prof. Grosheide in zijn Commentaar op den eersten brief aan Corinthen uitdrukkelijk zegt: „Onze tegenstelling van ziel en lichaam, waarbij we onder ziel, de persoonlijkheid, ons geheele geestelijk bestaan en ook nog wel het leven, en onder lichaam al het stoffelijke van ons bestaan samenvatten, kent Paulus niet”.

Prof. Grosheide laat er dan op volgen: „Het ik, de persoonlijkheid noemt Paulus *pneuma*”.

Maar telkens weer ziet men de Gereformeerde dogmatici in de Anthropologie zich in allerlei bochten wringen om het bewijs te leveren, dat toch heusch de tweedeling lichaam-ziel schriftuurlijk is. Zelfs ziet men er in dat geval niet tegen op om te zeggen, dat men af moet zien van pogingen, om de Christologie met de Anthropologie in overeenstemming te brengen.

Wij deelen die meening niet. Wij gelooven nimmer dat de Schrift van ons eischt, dat wij in den *Locus de Christo* dingen moeten aannemen omtrent de verhouding van menselijke persoon en menselijke natuur, die wij in den *Locus de Homine* volgens diezelfde Schrift niet mogen gelooven.

Dit lijkt ons zoo vanzelfsprekend, dat het ons verbaast, dat er menschen zijn die anders kunnen poneeren.

Trouwens, het is onjuist om te zeggen, dat wij van uit Christus onze zielkunde of onze Anthropologie zouden willen opstellen. Men moet dat anders zien.

In den *Locus de Christo* werkt men met zekere begrippen die betrekking hebben op het wezen van den mensch en op de menselijke structuur. Niemand kan ontkennen dat er aan de leer

omtrent Christus een zekere leer omtrent den mensch ten grondslag ligt. Wanneer men bij het bespreken van de vragen omtrent de Christologie begrippen invoert als „menselijke natuur”, „menselijke persoon” e.d., dan zijn die begrippen niet ontleend aan hetgeen men van Christus weet, maar deze begrippen zijn er vóór de behandeling van de Christologie. Deze begrippen had men vóór men begon te spreken over Christus. Zij zijn niet in de Christologie gemakshalve geponeerd; maar vanuit de beschouwingswijze waarop deze begrippen duiden verklaart men achteraf, voor zoover mogelijk, datgene, wat de toestand bij Christus was.

Nu mag men achteraf niet zeggen: „Ja maar, deze begrippen zijn ontleend aan de leer omtrent Christus”. Integendeel, de leer omtrent Christus was slechts mogelijk, doordien men omtrent den mensch en de organisatie van de menselijke persoonlijkheid zekere begrippen had. Het algemeene toch is niet ontleend aan het bijzondere, maar het bijzondere aan het algemeene.

Men kan de Christologie dan ook alleen opstellen met bepaalde Anthropologische beschouwingen. En nu poneeren wij de stelling, dat men veelszins in den *Locus de Christo* een andere Anthropologie huldigt, dan in den *Locus de Homine*. En dat mag niet.

Bij de dezerzijds verdedigde opvatting is er een eenheid tusschen Christologie en Anthropologie, welke eenheid wij moeten eischen ten eerste op grond van het feit, dat de openbaring Gods in de Schrift één is; en ten tweede op grond van de formeele postulaten van het menselijk denken.

Wij hopen nu verschillende punten, die nog bespreking behoeven, als afzonderlijke onderwerpen te behandelen.

Wij meenen thans in ieder geval te mogen constateeren, ten eerste dat de dezerzijds verdedigde opvatting zakelijk met Apollinarisme niets gemeen heeft; ²⁾ ten tweede dat zij de leer omtrent de persoonsorganisatie van den mensch zoo ziet, dat er geen disharmonie is tusschen Christologie en Anthropologie.

Dan nog een opmerking buiten het verband.

Door Ds Steen werd en wordt misschien nog gepoogd te bewijzen dat dezerzijds inderdaad zinnen zijn neergeschreven, zij het dan ook vijf à zes jaar geleden, die zouden kunnen wijzen in de richting van een Apollinaristische opvatting. Het schijnt ons vrij evident te zijn, dat deze zinnen dan geëxegiseerd moeten worden in het licht van andere zinnen, die vroeger of later over dezelfde materie door ons zijn geschreven.

Ds Steen oordeelt echter dat intusschen de gewraakte zinnen blijven staan. Hij zegt, zoolang ze niet zijn herroepen, blijven ze gelden. Het lijkt mij vreemd, dat men een betoog zoo atomistisch zou mogen behandelen. Mijn opvatting is een eenheid. Zoolks bij iedere opvatting, dient men de uiteenzetting als totaliteit te zien.

Maar ik wil Ds Steen meer voldoening geven dan die, waartoe ik meen op m.i. redelijke gronden verplicht te zijn. Wanneer hij zich aan een enkele uitdrukking stoot, en hij oordeelt die uitdrukking niet te kunnen lezen in het licht van het verband, welnu dan: laat Ds Steen het dan beschouwen alsof die uitdrukking door de uitvoerige uiteenzetting hier gegeven, ware teruggenomen. Wanneer iemand de eenheid van een betoog niet ziet, blijft er niets anders over, dan dat men uit de veelheid der zinnen een selectie maakt waarbij men dan zegt: Mijn broeder, deze zinnen zou ik, als ze op zichzelf stonden en als zij geen verband hadden, niet hebben gezegd.

J. W.

²⁾ Het ligt in ons voornemen, door eenige citaten te bespreken uit de werken van Ap. zelf, dit nog nader te adstrueeren. Maar daarvoor leent ons blad zich uiteraard niet. Immers we zullen ons dan moeten houden aan den Griekschen tekst.

VAKWETENSCHAP, EN PRAKTIJK

Bijbel en Natuur.

VII.

Visschen. (2)

Door een misverstand werd het tweede deel van het artikel „Visschen” tot heden niet geplaatst. Tot goed verstand van het geheel volgen hier de hoofdzaken uit het eerste stuk.

De naam „visschen” is in de H. S. typeerend, niet bepalend of systematisch. Het is de naam voor alle dieren, die het water als milieu hebben. Dit hangt samen met het doel der H. S. om ons de Schepping voor te stellen als het kunstwerk van een doelbewust God.

Het voorbeeld van „de walvisch van Jona” diende om te bespreken de eigenaardige houding van velen, die zonder voldoende kennis bezwaren tegen den inhoud van de H. S. inbrengen.

Besloten werd met een citaat van Fonck, waarin hij dergelijke critici scherp veroordeelt.

Omtrent vischrijdheid en vischvangst der Middellandsche Zee verschaft ons de Heilige Schrift

geen inlichtingen. Alleen lezen we als terloops, dat in Nehemia's dagen Tyriërs visch in Jeruzalem verkochten. (Neh. 13:16). Dat zal wel zeevisch geweest zijn aangevoerd van de kust.

Veel meer weten we omtrent den eigenlijken vischrijdheid des lands. Bij Jeruzalem en door het gansche land verspreid waren vischvijvers ¹⁾, maar het eigenlijke vischgebied wordt gevormd door het Meer van Gennésareth en den Jordaan met zijn zijrivieren, vooral de Jabbok.

Ver in het Noorden ligt het Hule-meer — misschien hetzelfde als de „wateren van Merom” (Joz. 11:7) — met het ten Zuiden daarvan gelegen Hule-moeras. De oevers van het meer zijn dicht begroeid met riet en biezen en het aansluitende moeras, eigenlijk de ondiepe voortzetting van het meer, is vol water- en moerasplanten. Nergens ter wereld groeit zooveel Papyrus (*Cyperus papyrus*) als hier. Het moeras is tevens een ideaal verblijfplaats voor malariamuggen en dat maakt, dat men de papyrus niet kan oogsten en ook niet profiteeren van den vischrijdheid van het meer. Dat er veel visch is, blijkt wel uit de aanwezigheid van groote aantallen water- en moerasvogels, die hier overvloedig voedsel vinden. Een deel van de visch zwemt met den stroom van den Jordaan mee en komt terecht in het Meer van Gennésareth. De Zee van Galilea en omgeving is een van de schoonste landstreken van Palestina. Hoewel de Jordaan bruin van het slib in het meer komt, is het water verderop kristalhelder. Het meer ligt 208 m beneden het peil van de Middellandsche Zee. De diepte bedraagt 50—70 m, de grootste breedte 9½ km, de grootste lengte 21 km en de oppervlakte ongeveer 170 km². Rondom door heuvels ingesloten is het water spiegelglad, tenzij plotselinge valwinden er hevige stormen doen ontstaan, die voor de visschersscheepjes gevaarlijk kunnen zijn (Matth. 8:23—26).

Het meer is buitengewoon vischrijk, hoewel zeer verschillend aan de verschillende deelen van den oever. Er komen ongeveer een 25-tal soorten voor. Fr. Dunkel, die jarenlang aan de Zee van Tiberias gewoond heeft, geeft over visch en vischvangst tal van bijzonderheden in een artikel, waarvan veel van het volgende is ontleend. ²⁾

Allereerst komen er verschillende soorten van de familie der Chromidae voor, die om hun kamvormige rugvin door de Arabieren *muscht*, d.i. kam genoemd worden. Hiertoe behooren de fijnste tafelvisschen en een groot deel van de visschers houdt zich bezig met de vangst van deze soorten. Ze verschijnen in het voorjaar dikwijls in dicht opeengedrongen scholen aan de oppervlakte van het water, dat daardoor een donkere kleur krijgt.

Een der soorten — *Hemichromis sacer* — vertoont een mooi voorbeeld van broedzorg door het mannetje. Dit slokt de eieren op en deze blijven in de mond- en kieuwholte steken, waar de jongen zich snel ontwikkelen. Zij komen dan dicht opeengepakt in die ruimten te liggen, altijd met den kop naar voren gericht, zoodat ze door het ademwater, dat door den bek binnenkomt en door de kieuwspleten weer wegstroomt, de noodige zuurstof ontvangen en ook allerlei plantaardige micro-organismen, waarmee zij zich voeden. Ze blijven in den bek, totdat ze ongeveer 10 mm lang zijn en nemen dan zooveel plaats in, dat de vader den bek niet meer kan sluiten. Dan kunnen ze zelf voedsel zoeken, maar keeren bij gevaar weer in den bek terug.

Ook de Karperfamilie (*Cyprinidae*) is goed vertegenwoordigd, voornamelijk door soorten van Barbeelen, die echter nog al gratig zijn. Een der karperachtigen — *Alburnus sellah* — vertoont veel overeenkomst met de Sardine. Hij verschijnt in Februari en Maart in talloze zwermen. Het is een 12 cm lang vischje met zilverwitte schubben.

Van de familie der Meervallen (*Siluridae*) komt één groote vertegenwoordiger in de Zee van Tiberias voor. Het is *Clarias macracanthus*, een dier dat 1½ m lang kan worden en 45 kg zwaar. Uitwendig zijn geen schubben zichtbaar. Daarom is hij voor de Joden onrein. In verband met de eigenaardige inrichting van kieuwen en zwemblaas kan hij zeer lang buiten water leven. Aan land schuift hij als een slang en stoot geluiden uit, die eenigszins herinneren aan het miauwen van een kat. ³⁾

De visschen van den benedenloop van den Jordaan en van zijn zijrivieren verschillen weinig van die van het Meer van Gennésareth. De sterke strooming voert vele mede tot in de Dode Zee. De „wateren des doods” doen het grootste deel sterven en ten prooi worden aan de talrijke vischetende vogels, die zich in de omgeving bevinden.

De Dode Zee, die onder verschillende namen in de Heilige Schrift voorkomt, is 76 km lang, terwijl de grootste breedte 15 km bedraagt. De zeespiegel ligt op —391 m. Men kan een groot, tot 400 m diep noordelijk deel onderscheiden en een klein, zeer ondiep — 1 tot 5 m — zuidelijk deel. De scheiding wordt gevormd door een laag schier-eiland, El-Lisan, „de tong, die tegen het Zuiden

¹⁾ Fr. Bodenheimer, *Die Tierwelt Palästinas II*, blz. 15.

²⁾ Fr. Dunkel, „Die Fischerei am See Genesareth und das N. T.” *Biblica V* (1924).

³⁾ Fr. Bodenheimer, a.w. blz. 19.

ziet” (Joz. watering gehalte w maar ook Jordaan zout aan dan de g Deschebel oever. Ve bestaat e de zee z Behalve chloride smaakt e achtig is. velwaters sen naa zeer onz selen zij niet juist sloten is. stroomen visschen echte zou kens een Palestine de voelc nog visse daar uits

Israël reeds in werd ger als gezeg Jordaan (Neh. 3:5)

Het me het Meer we telker Het was schers w weinig op hun berch heid geh op het gevaar d rast te w ren, een een droo dit beroe In hoo geoeft Voornar N. T. I voor nel. Zoo vind pelen hu te volge „netten” zelfde w Het tw 1:16. Da gevischt en overd er een s alleen ov ongeveer is het ve het snel den arm waargen kring zie Alles bli De visse visschen onder d een netz draagt. (gelijk ge schen di groote s uit angst mee. De men de boot hu Jezus Jo wjl Hij geroepe goolen (Het de Hier wo overeen kelijke licaal v kosten v onbereij broeder omdat v nen no ongeveer vers, an komt h uiteinde hulp va eene bo andere

⁴⁾ Dr. ⁵⁾ Qua